

УДК 159.9

DOI 10.32755/sjeducation.2021.02.103

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНИХ УЯВЛЕНЬ ПРО РЕВНОЩІ В ОСІБ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ

Кухар Тетяна Володимирівна, кандидат психологічних наук,
старший викладач кафедри психології,
Академія Державної пенітенціарної служби
(14000, Україна, м. Чернігів, вул. Гонча, 34,
e-mail: tatyanakukhar@ukr.net)
ORCID: 0000-0002-2352-323X

Щербата Вікторія Григорівна, кандидат психологічних наук,
доцент, доцент кафедри психології,
Академії Державної пенітенціарної служби
(14000, Україна, м. Чернігів, вул. Гонча, 34,
e-mail: vikashch@ukr.net)
ORCID: 0000-0002-1541-7605

Стаття присвячена емпіричному дослідженню соціальних уявлень про ревності в осіб юнацького віку. Дослідники по-різному тлумачать поняття ревності, розглядаючи їх як емоцію (почуття), як настанову, як афект, що характеризується втратою адекватності інтелектуальних функцій і поведінки. Проблема дослідження уявлень про ревності серед молоді сьогодні є актуальною, тому що кожна особистість унікальна сама по собі і робить свій індивідуально-особистісний внесок у розуміння дійсності. Важливим залишається дослідження відмінностей в уявленнях про ревності за певними соціально-демографічними та індивідуально-особистісними детермінантами серед осіб юнацького віку.

Під час проведення дослідження виявлено статеві відмінності в уявленнях про ревності. Встановлено особливості уявлень про ревності залежно від сиблінгової позиції. Емпірично підтверджено статистично достовірну залежність між уявленнями про ревності та наявністю близьких стосунків із протилежною статтю. Виявлено статистично достовірні відмінності в уявленнях респондентів залежно від особливостей міжособистісних стосунків у батьківській родині, їх власного сімейного статусу та стилю реагування у конфліктних ситуаціях.

Ключові слова: ревності, соціальні уявлення, уявлення про ревності, юнацький вік.

PECULIARITIES OF SOCIAL IDEAS ABOUT JEALOUSY IN YOUNG PEOPLE

Kukhar Tatiana, PhD in Psychology, Senior Professor
of the Department of Psychology,
Academy of the State Penitentiary Service

(34 Honcha street, 14000, Ukraine, Chernihiv,
e-mail: tatyanakukhar@ukr.net)
ORCID: 0000-0002-2352-323X

Shcherbata Viktoriya, PhD in Psychology, Associate Professor of the
Department of Psychology,
Academy of the State Penitentiary Service
(34 Honcha street, 14000, Ukraine, Chernihiv,
e-mail: vikashch@ukr.net)
ORCID: 0000-0002-1541-7605

The purpose of the article. *The purpose of this study is to identify features of perceptions of jealousy in adolescents.*

Methodology. *The basis of the study is theoretical analysis, synthesis, generalization, systematization of available scientific sources on this issue; use of methods of primary and secondary mathematical and statistical analysis of results, in particular the method of correlation analysis (Mann-Whitney correlation coefficient).*

Results. *As a result of the study it was found:*

– most adolescents describe jealousy as an emotional and passionate feeling. In addition, girls present jealousy as a more emotional experience than boys;

– features of perceptions of jealousy depending on the sibling position of the subjects were revealed: the only children in the family present them as safe, "honest", while for people who have siblings, jealousy is an emotional, insincere, threatening phenomenon;

– a statistically significant relationship between perceptions of jealousy and the presence of a close relationship with the opposite sex: subjects who have a close relationship, imagine feelings of jealousy conscious, but devoid of pleasant emotions, and for people who do not have a loved one, jealousy in the imagination causes joy, the positive emotions they seek to experience;

– a statistically significant relationship was found between the perceptions of respondents' jealousy and the peculiarities of interpersonal relationships in the parental family: people who have never observed quarrels due to their parents' jealousy, feelings of jealousy seem calm and quiet, and for young people who witnessed quarrels - emotional, passionate and negatively colored;

– the following statistically significant differences were identified between young people's perceptions of jealousy depending on their marital status: married people perceive feelings of jealousy as conscious, devoid of pleasant emotions, and for people who do not have a loved one, jealousy

causes joyful emotions, but acts as an unconscious phenomenon. relationship with the opposite sex;

– the dependence of perceptions of jealousy on the style of reaction in conflict situations is revealed: people whose reaction in conflict is usually calm, jealousy is perceived as a safe and conscious feeling, and young people with violent or dependent on the partner's reaction are dangerous, passionate.

Practical implications. *The identified relationships between the perception of jealousy and sexual characteristics of respondents, their sibling positions, behavior in conflict, etc. can be taken into account when building a program of correctional work with adolescents who have difficulty in intimate personal communication with the opposite sex. In addition, the results obtained should be taken into account when conducting psychological and educational work with parents involved in raising children.*

Value (originality). *There were statistically significant differences in perceptions of jealousy of adolescents in terms of gender, sibling characteristics, characteristics of behavior in conflict, and so on.*

Key words: *jealousy, social thoughts, thoughts of jealousy, junior age.*

Постановка проблеми. Частіше і гостріше почуття ревності проявляється в юнацькому віці, набуваючи масштаб драматичних переживань. Пов'язано це, головним чином, з тим, що в цей час молоді люди відчують певну недосконалість, незрілість, певну «незакінченість». Але приходить досвід, а з ним і почуття самодостатності, і почуття ревності із часом минає. Але в деяких людей ревності не проходять, протягом усього життя залишаючись на рівні юнацького сприйняття. Тоді вони перетворюються на рису характеру і нагадують про себе у процесі побудови міжособистісних стосунків. Пов'язано це, насамперед з внутрішньою установкою та соціальними уявленнями, які формуються в юнацькі роки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Виокремлення не виділених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується означена стаття. Серед ключових постатей, які приділяли увагу вивченню проблеми ревності, такі психоаналітики, як: З. Фройд, М. Кляйн, Ж. Лакан, неофрейдисти К. Хорні й А. Адлер. Вивчаючи цей феномен, науковці досліджували різні його аспекти. Значний внесок у дослідження видів та причин виникнення ревності зробили такі дослідники, як: О.С. Васильєва,

П.Н. Куттер, Е.Е. Лінчевський, Д.І. Спірідонов. Питання ревнощів вивчали такі українські вчені: А.М. Волкова, Г.Н. Данилова, С.В. Журавльова, О.С. Мартинова, Ю.М. Мошкіна, А.В. Пашковська та інші.

Дослідники по-різному тлумачать поняття ревнощів, розглядаючи їх як емоцію (почуття), як настанову, як афект, що характеризується втратою адекватності інтелектуальних функцій і поведінки [1; 4; 5; 7]. Ільїн Е. [2] розглядає ревнощі як підозріле ставлення людини до об'єкта обожнювання, пов'язане з болісним сумнівом у його вірності або знанням про невірність об'єкта. Ушаков Д. М. визначає ревнощі як болісний сумнів у любові, вірності, відданості близькій людині; як бажання володіти значущим для неї об'єктом [6].

Проблема дослідження уявлень про ревнощі серед молоді сьогодні є актуальною, тому що кожна особистість унікальна сама по собі і робить свій індивідуально-особистісний внесок у розуміння дійсності, тому важливість цього дослідження полягає у виявленні особливостей розуміння ревнощів саме в осіб юнацького віку, оскільки деякі з них ще не встигли пережити це почуття у своєму житті, а деякі навіть з явним приводом для ревнощів не проявляють їх. Ревнощі в юнаків та дівчат – явища різної природи, також уявлення про цей феномен може значно відрізнятися в осіб, які мають кохану людину, від тих, що на цей момент не мають стосунків. Саме тому важливим залишається дослідження відмінностей в уявленнях про ревнощі за певними соціально-демографічними та індивідуально-особистісними детермінантами серед осіб юнацького віку.

Формулювання цілей статті. Метою цього дослідження є виявлення особливостей уявлень про ревнощі в осіб юнацького віку.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Дослідження проводилось на базі Національного університету «Чернігівський колегіум» ім. Т.Г. Шевченка та Чернігівського інституту бізнесу та права. У ролі досліджуваних виступили 80 осіб студентської молоді. Вибірка є однорідною за статевою належністю і налічує 40 юнаків та 40 дівчат юнацького віку.

Сама процедура емпіричного дослідження проходила в 2 етапи. На діагностичному етапі дослідження був використаний комплекс психодіагностичних методик із метою виявлення загального уявлення студентів про почуття ревнощів. Серед них – методика «Семантичний диференціал», що являє собою низку протилежних за значенням дихотомій слів-прикметників і призначена для виявлення уявлень, значень та ставлення людини до того чи іншого об'єкта. Досліджуваному пропонувалося оцінити слова-стимули за допомогою запропонованого набору шкал антонімів (наприклад легкий – важкий; швидкий – повільний; активний – пасивний; сильний – слабкий; хороший – поганий тощо). Набір шкал – біполярний.

З метою виявлення уявлень про ревнощі та їх особливостей залежно від віку, статі, сімейного стану, порядку народження у сім'ї, особливостей емоційно-вольової сфери та схильності до прив'язаності був використаний модифікований варіант анкети вивчення почуття ревнощів Ю. В. Щербатих.

Другий (аналітичний) етап дослідження був присвячений кількісному та якісному аналізу отриманих результатів. Математична обробка даних відбувалася з використанням пакету комп'ютерних програм (версія SPSS 22.0).

Зупинимося детальніше на аналізі отриманих результатів. У табл. представлено статевий розподіл основних асоціацій щодо слова-стимулу «ревнощі».

Таблиця – Основні слова-асоціації та їх статевий розподіл

№	Слова-асоціації	Кількість досліджуваних (у %)	
		Юнаки	Дівчата
1.	Емоційність	43	47
2.	Небезпека	25	75
3.	Нещирість	39	61
4.	Пристрасть	49	51
5.	Біль	41	59
6.	Доброта	63	37
7.	Радість	71	29

Як видно з табл., емоційність та пристрасність є однаково значущими асоціаціями в уявленнях про ревнощі серед представників різної статі. Пояснити це можна загальною сутністю ревнощів, які є достатньо емоційними та насиченими за своєю при-

родою. Однак дівчата цей феномен характеризують як болісне, небезпечне почуття (75 %), що супроводжується страхом, гнівом, нещирістю стосунків (61 %) і майже не викликає позитивних асоціацій (доброта та радість лише 37 та 29 % відповідно). У юнаків ревності, у першу чергу, викликають позитивні асоціації з радістю, добром (71 та 63 % відповідно). Таким чином, уявлення про ревності серед більшості юнаків позитивно забарвлені на відміну від уявлень більшості дівчат.

Встановлено, що дівчата ревності характеризують як більш емоційне явище, ніж хлопці. Це можна пояснити особливостями гендерного виховання юнаків та дівчат. Хлопцям з дитинства забороняють проявляти свої емоції, наказують стримувати їх, наголошуючи при цьому, що вони майбутні чоловіки, що їм не можна плакати, ображатися тощо. Такі соціальні стереотипи відображаються потім на загальних уявленнях про ревності [3].

Була виявлена статистично достовірна різниця в уявленнях про ревності юнаків та дівчат за такими словами-асоціаціями, як:

– добрий (при $p \leq 0,01$): для юнаків ревності уявляються приємними, добрими, а для дівчат вони є агресивним, небезпечним почуттям;

– ніжний (при $p \leq 0,05$): переважна більшість юнаків уявляють ревності як ніжне почуття, для дівчат цей феномен асоціюється з грубістю, жорстокістю;

– веселий (при $p \leq 0,05$): для юнаків ревності породжують веселощі, радісні емоції, тоді як особам протилежної статі вони, навпаки, не приносять позитивних емоцій, уявляються як сумне, неприємне явище. Це можна пояснити емоційністю та глибиною переживань, властивою для жінок. Тоді як чоловіки характеризують більш поверховими переживаннями;

– тихий (при $p \leq 0,05$): особи чоловічої статі, уявляють ревності спокійним явищем, у той час для дівчат – це почуття, яке супроводжується бурхливими емоціями;

– емоційний (при $p \leq 0,05$): юнакам і дівчатам ревності уявляються дуже емоційними, але не в однаковій площині. Для дівчат емоції, пов'язані з ревностями, уявляються негативними, у хлопців ревності породжують позитивні емоції.

Наступним кроком нашого дослідження був аналіз особливостей уявлень респондентів про ревності залежно від сиблінгової позиції, тобто наявності (відсутності) рідних братів чи сестер. Виявлена статистично-достовірна різниця уявлення єдиних дітей у сім'ї та осіб, які мають сиблінгів, за такими словами-стимулами:

– чесний (при $p \leq 0,01$): для дітей, що єдині у сім'ї, уявлення про ревності асоціюються з чесністю та надійністю;

– емоційний (при $p \leq 0,01$): особи, які мають сиблінгів, ревності уявляють надто емоційними, у той час, як для єдиних дітей у сім'ї, ревності є тихим і спокійним явищем. Ми пояснюємо це наявністю споконвічної конкуренції за увагу дорослих із братами (сестрами), що виникає ще у дитинстві;

– безпечний (при $p \leq 0,05$): в уявленнях респондентів, які мають сиблінгів, ревності несуть небезпеку. Відповідно, для єдиних у сім'ї дітей ревності безпечні та не несуть загрози.

Пояснити відмінності в уявленнях респондентів юнацького віку залежно від сиблінгової позиції можна, звертаючись до поглядів А. Адлера щодо природи поведінки єдиних дітей у сім'ї та осіб, які мають сиблінгів. Автор зазначає, що єдина дитина ніколи не відчувала страху втратити увагу батьків або інших родичів, які відволікалися б на інших сиблінгів та, навпаки, приділяли увесь вільний час тільки їй, тому небезпеки вона не відчувала. Старша ж дитина спостерігає, як її брат (сестра) вступає в змагання за батьківську увагу і ніжність, і навіть найчастіше перемагає, тому вона зростає схильною відвойовувати своє верховенство в сім'ї. У результаті ця дитина усвідомлює, що батьки зайняті, щоб терпіти її інфантильні вимоги [1].

Подальший аналіз результатів дослідження уявлень про ревності був присвячений виявленню їх залежності від стосунків із протилежною статтю. Виявлено статистично-достовірну різницю за такими словами-стимулами:

– усвідомлений (при $p \leq 0,01$). В уявленнях осіб, які мають кохану людину або перебувають у шлюбі ревності виступають усвідомленим явищем у стосунках. Пояснити це можна тим, що у людей, у яких є постійний об'єкт кохання та обожнювання, тобто особа, з якою вони перебувають у стосунках, ревності ус-

відомлені, тому що, не бажаючи втратити таку людину, вони усвідомлено відчувають почуття ревності. Також особи, які перебувають у шлюбі, більш відповідальні стосовно один до одного, проте їх стосунки законно та офіційно закріплені. Для осіб, які не мають коханої людини, ревності уявляються неусвідомленим, не вираженим почуттям. Пояснюється це, по-перше, відсутністю об'єкта кохання, людини, яку можна втратити, тому ревності виступають неусвідомленими, проте за відсутності страху втратити значущу людину це почуття не буде явно уявлятися;

– веселий (при $p \leq 0,05$). Для тих осіб, які не мають коханої людини, ревності уявляються веселими, радісними. Не маючи партнера, такі особи уявляють собі міжособистісні стосунки приємними, веселими, позбавленим неприємних, болісних емоцій та почуттів, оскільки вони не відчувають на цей момент страху втратити близьку людину. Для осіб, які перебувають у шлюбі або мають кохану людину, це почуття подібних позитивних асоціацій не викликає, можливо саме через страх втратити ці стосунки.

Аналізуючи відповіді студентської молоді, ми співвіднесли індивідуально-особистісні характеристики досліджуваних з їх уявленнями про ревності та дійшли таких висновків. Особи, в яких переважає спокійний емоційний стан, ревності уявляють як почуття спокійне, тихе та беземоційне. Також почуття ревності в їх уявленнях є розумним, тобто оцінивши слова-стимули «розумний-не розумний», респонденти розуміють ревності не просто як звичайне почуття, яке може бути присутнє в міжособистісних стосунках, але як почуття, інтелектуальне.

Співставляючи результати дослідження уявлень про ревності респондентів залежно від стосунків у батьківській родині, було виявлено статистично достовірну різницю за такими словами-стимулами:

– тихий (при $p \leq 0,05$): для осіб, які ніколи не спостерігали у батьків сварок через ревності, це почуття уявляється тихим, а для тих осіб, які часто мали змогу спостерігати сварки, ревності уявляються емоційними та агресивними. Це можна пояснити пережитими емоціями молодих осіб під час сварок через ревності, їх експресивністю (підвищення голосу, плач, агресія, прист-

расть, зачіпання або пошкодження майна, іноді навіть фізичне насилля);

– пристрасний (при $p \leq 0,01$): особам, які мали змогу часто спостерігати за сварками через ревності, вони уявляються дуже пристрасними та палкими.

Наступним кроком цього дослідження було виявлення особливостей уявлень про ревності залежно від стилю реагування у конфліктних ситуаціях (спокійне, бурхливе реагування чи залежно від поведінки співрозмовника). Було виявлено статистично достовірну різницю за такими словами-стимулами:

– безпечний (при $p \leq 0,05$). В уявленнях осіб, які зазвичай спокійно реагують у конфліктних ситуаціях, ревності уявляються як безпечні, а в осіб, які вирізняються бурхливими реакціями, ревності постають небезпечними. У той же час особи, які реагують у конфліктних ситуаціях залежно від поведінки співрозмовника, ревності також уявляють як небезпечне явище, але менш пристрасне;

– усвідомлений (при $p \leq 0,05$): молодим людям, які спокійно реагують у конфліктних ситуаціях, ревності уявляються як усвідомлене почуття, а особам, чия реакція бурхлива або залежить від співрозмовника почуття ревності виступає як неусвідомлене явище;

– пристрасний (при $p \leq 0,01$): для осіб, які бурхливо реагують у конфліктних ситуаціях, ревності уявляються дуже емоційними та пристрасними, що можна пояснити загальною насиченою емоційністю реагувань таких осіб у напружених ситуаціях.

У результаті проведеного дослідження можна зробити такі

ВИСНОВКИ:

– більшість осіб юнацького віку характеризують ревності як почуття емоційне та пристрасне. До того ж дівчата уявляють ревності як більш емоційні переживання, ніж хлопці, що пояснюється сформованими з дитинства гендерними стереотипами (хлопцям з дитинства забороняють проявляти свої емоції, наказують стримувати їх), що в подальшому відображається на їх соціальних уявленнях;

– виявлено такі особливості уявлень про ревності залежно від сиблінгової позиції: єдині діти у сім'ї уявляють їх безпечними,

«чесними», тоді як для осіб, які мають братів або сестер, ревнощі уявляються явищем емоційним, нещирим, загрозливим. Пояснити це можна страхом таких осіб втратити увагу батьків або інших родичів через конкуренцію, яка сформована у дитинстві;

– встановлено статистично достовірну залежність між уявленнями про ревнощі та наявністю близьких стосунків із протилежною статтю: досліджувані, які мають близькі стосунки, уявляють почуття ревнощів усвідомленими, однак позбавленими приемних емоцій, а для осіб, які не мають коханої людини, ревнощі в уяві викликають радість, позитивні емоції, які вони прагнуть пережити, та виступають як неусвідомлене явище у стосунках із протилежною статтю;

– виявлено статистично достовірну залежність між уявленнями про ревнощі респондентів та особливостями міжособистісних стосунків у батьківській родині: особам, які жодного разу не спостерігали сварок через ревнощі власних батьків, почуття уявляється спокійним та тихим, а для молоді, які були свідками сварок, ревнощі уявляються емоційними, пристрасними та негативно забарвленими;

– встановлено такі статистично значущі відмінності між уявленнями юнаків про ревнощі залежно від їх сімейного статусу: заміжні особи почуття ревнощів уявляють усвідомленим, позбавленим приемних емоцій, а для осіб, які не мають коханої людини, ревнощі викликають радісні емоції, однак виступають як неусвідомлене явище у стосунках з протилежною статтю;

– виявлено залежність уявлень про ревнощі від стилю реагування у конфліктних ситуаціях: особи, чия реакція у конфлікті зазвичай спокійна, ревнощі уявляються як почуття безпечне та усвідомлене, а молоді люди, чия реакція бурхлива або залежить від дій партнера по спілкуванню, вони уявляються небезпечними, пристрасними.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у виявленні впливу ревнощів на стратегію взаємодії молоді під час побудови близьких стосунків.

Список використаних джерел

1. Адлер А. Практика и теория индивидуальной психологии. Москва, 1995. 261 с.

2. Ильин Е. П. Эмоции и чувства. Санкт-Петербург: Питер. 2002.
3. Ильин Е. П. Психология мужчины и женщины. Санкт-Петербург: Питер, 2002. 554 с.
4. Психологічний тлумачний словник найсучасніших термінів / В. Б. Шапар, В. О. Оліфір, А. С. Куфлієвський та ін. Харків: Прапор, 2009. 672 с.
5. Спиридонов Д. В. Динамическая модель ревности: концептуальные, клинические и функциональные аспекты. *Журнал практической психологии и психоанализа*. 2013. № 2. С. 45–48.
6. Толковый словарь русского языка: в 4 т. / под ред. Д. Н. Ушакова. Москва, 2000.
7. Фридман М. Психология ревности / пер. с нем. М. Кобылинской. Москва: Современный гуманитарный университет, 2009. 140 с.

References

1. Adler, A. (1995), *Practice and theory of individual psychology*, Moscow.
2. Ilyin, E. P. (2002), *Emotions and feelings*, St. Petersburg.
3. Ilyin, E. P. (2002), *Psychology of man and woman*, St. Petersburg
4. Shapar, V. B., Olifir, V. O., Kufliyevsky, A. S., (2009), *Psychological explanatory dictionary of the most modern terms*, Kharkiv.
5. Spiridonov, D. V. (2013), Dynamic model of jealousy: conceptual, clinical and functional aspects, *Journal of Practical Psychology and Psychoanalysis*, Moscow.
6. Ushakov, D. N. (2000), *Explanatory dictionary of the Russian language*, Moscow.
7. Friedman, M. (2009), *Psychology of jealousy*, Moscow.